

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk politisk anknytning

BO SANDELIN

Hårda tag mot Östtysklands universitetslärare

I vad mån är det rimligt att statsanställda nagelfars och eventuellt byts ut vid ett regimskifte? Frågan har besvarats på ett extremt vis för lärarna vid de östtyska universiteten.

Jag mötte tillförsikt, om än med inslag av undran, då jag i oktober 1989 gästade universitetet i Greifswald i DDR. Det som i efterhand visade sig bli en revolution hade just börjat, och universitetslärarna anade möjligheten att genomföra en nödvändig förnyelse av forskning och undervisning. Ökat internationellt utbyte skymtade. Ingen anade då vilken smärtsam process som väntade, där det faktum att man varit verksam inom DDR-systemet på dess villkor skulle bli en belastning, som i bästa fall sonades med en integritetsstörande andlig striptease och i sämsta fall ledde till avsked.

"Felaktigt beteende förmodas"

Lärare som aspirerat på att stanna kvar vid universitetet har till att börja med mest fylla i ett omfattande frågeformulär (*Ehrenfragebogen*) som granskats av en "hederskommission". I formuläret frågas

bl a om man har haft några "funktioner i något parti", vilka utlandsresor man har gjort, om man värvat studenter till reservofficersutbildning, om man ställt upp och stöttat studenter "som av politiska skäl fått en orättvis behandling", om man tvärtom medverkat till sådan behandling; dessutom ställs en rad detaljfrågor om relationerna till stat, parti, universitetet och övriga organisationer. Det normala för den som vägrar svara eller ger ett oriktigt svar blir enligt *Verfahrensordnung für die Ehrenkommission* att kommissionen rekommenderar "avsked från anställningen på grund av bristande personlig lämplighet" (§ 5.2). I december 1991 hade två personer fått besked om avsked för att de vägrat fylla i blanketten.

Ett centralt begrepp är "felaktigt beteende" (*Fehlverhalten*). Definitionen är sådan att man undrar hur det är möjligt för någon statsanställd att gå fri: "Ett felaktigt beteende...är varje avsiktlig handling, genom vilken vederbörande aktivt och öppet deltagit i genomförandet av den härskande regimens maktpolitik i det tidigare DDR, eller varje avsiktlig handling, tyst accepterande eller underlåtenhet varigenom vederbörande under utnyttjande av det politiska maktsystemet i det tidigare DDR tillfogat andra personliga eller yrkesmässiga olägenheter, som inte från facksynpunkt var motiverade" (§ 3.2).

Docent BO SANDELIN är redaktör för Ekonomisk Debatt.

Till belastningarna hör bland annat att ha varit "rektor eller prorektor, prefekt eller avdelningsföreståndare". Även om det inte förenats med t ex någon ledande partifunktion, avskedande av någon student eller lärare på politiska grunder, angiveri eller medarbetarskap åt Stasi, vilket är saker som normalt leder till avsked (§ 5.2), gäller ändå att ett "felaktigt beteende förmodas" (§ 3.3), vilket kan få olika konsekvenser beroende på resultatet av den närmare granskningen.

En av de saker som de anställda protesterat emot är utgångspunkten att ett "felaktigt beteende förmodas" automatiskt för innehavare av vissa universitets- och partiuppdrag. En tidigare prefekt vid Nordeuropainstitutionen i Greifswald, juridikprofessorn Edeltraut Felfe, menar i en protestskrivelse att "under inga omständigheter får förmodandet om ett sakförhållande ligga till grund för en negativ rekommendation och bevisbördan läggas på den anklagade. Som en allmän rättsstatlig grundsats gäller presumptionen om oskuld" (Felfe [1991, s 2]).

Statssekreteraren i delstatens utbildningsdepartement tycks inte ansluta sig till den principen. I ett radioprogram med titeln *Det felaktiga beteendet* i P1 i höstas förklarar han vilken politik som gäller i de svåra, tveksamma fallen, då man har att göra med folk som är akademiskt högt kompetenta men "politiskt belastade". Där kommer man att bedöma varje fall för sig. "Men om det råder tvivel om trovärdigheten kommer vi hellre att avskeda än ge nåd. Det kanske är orättvist, men det är vad folket förväntar sig."

Partiarbete allvarligt

Att ha haft någon partifunktion tillsammans med sin lärarroll är en besvärlig belastning, därför att man då inte kunnat undgå att medverka i DDR-systemets maktutövning. I ett tillägg till procedurreglerna, publicerat i *Universitätszeitung Greifswald* [1991], fastslår hederskom-

missionen att medlemskap i partiledningen inom ett distrikt, en krets eller ett universitet betraktas som en allvarlig förseelse (*schweres Fehlverhalten*).

Flera har frivilligt lämnat sin anställning, antingen för att slippa hela utredningsproceduren eller också för att kommissionen föreslår det och man inte vill invänta ett formellt avsked från utbildningsdepartementet. En av dem som i stället valt att ta strid är Brigitte Stepanek, professor i internationell politik vid Nord-europainstitutionen.

Stepaneks vetenskapliga kompetens har inte ifrågasatts. Men hon var partiaktiv och 1984–88 en av tre vice ordförande i universitetets partiledning. Hon menar i förhör inför kommissionen att hon inte gjort något som har skadat någon anställd eller student. Hon anser det rättsvidrigt att bli bedömd "utifrån en generell värdering av maktstrukturen utan bevis på en konkret skuld" som kan tillskrivas henne personligen (Stepanek [1991]). Kommissionen pekar i sitt utlåtande inte heller på något konkret fall av personligt maktmissbruk eller misskötsel av tjänsten. I stället läggs anklagelsen på ett mer övergripande plan. Man menar att hon "genom sina funktioner konsekvent deltog i genomdrivandet av SEDs maktpolitik och därför är medansvarig för förhållandena vid universitetet". Därför betraktas "fortsatt tjänstgöring vid universitetet som oacceptabel" (Ernst-Moritz-Arndt-Universität [1991c]). Vid ett kompletterande samtal med företrädare för utbildningsdepartementet pekade man också på att hon verkat som tolk på hög nivå och skrivit expertutlåtanden åt utrikesdepartementet.

Det politiskt betingade fördömandet förstärks i meddelandet från utbildningsdepartementet om avsked. De tidigare "uppdragen och funktionerna räknas även i dag och i framtiden till Era personliga kännetecken" skriver man. "Dessa personliga kännetecken medför att Ni personligen är olämplig att arbeta vidare

som högskollärare, men även som vetenskaplig medarbetare." Det välkända tyska begreppet *Berufsverbot* (yrkesförbud) gör sig otvivelaktigt påmint – även i slutfrasen: "Av nämnda skäl kan ej heller någon alternativ arbetsplats erbjudas åt Er" (Der Kultusminister [1991]).

Tysk tradition

Förfarandet vid de östtyska universiteten är naturligtvis mycket påfrestande för dem som under många år trott att de gjort ett bra jobb och nu i gynnsammaste fall bara misstänkliggörs. Något lika drastiskt har inte ägt rum vid universiteten i t ex Polen eller Ungern.

Ser man till Tysklands historia är det kanske inte så förvånande att det är just där som man går hårdast fram. Radikala omkastningar i samhället är tysk tradition. Misskund med dem som blivit kvar på fel sida är det inte. De östtyska universiteten genomgår nu sin tredje revolution på sextio år. Den sker i formellt civiliserade former. Sålunda ser man t ex inga offentliga bokbål denna gången utan utgallringen av misshaglig litteratur sker på ett mer kultiverat vis. Från en kollega i Greifswald har jag fått en tjock bok från Dietz förlag med titeln *Geschichte der politischen Ökonomie*, som från marxistiska utgångspunkter presenterar den national-ekonomiska doktrinhistorien. Boken är stämplad "Universität Greifswald" och däröver "Ausgesondert" (utgallrad). På en bifogad lapp skriver kollegan "Aus der Aktion 'ML-ausgesondert'" (där ML står för Marxismus-Leninismus).

Att föremålet för intoleransen växlar med några decennierna mellanrum innebär ju också en typ av pluralism. Är det måhända så de nya styresmännen tänker och därigenom finner de politiskt betingade utrensningarna förenliga med de demokratiska ideal man säger sig vilja införa?

Referenser

- Ernst-Moritz-Arndt-Universität, [1991a], "Ehrenfragebogen gemäß § 13 Verfahrensordnung für die Ehrenkommission".
- Ernst-Moritz-Arndt-Universität, [1991b], "Verfahrensordnung für die Ehrenkommission der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, gemäß Art. 1 § 2 HEG vom 19.02.1991". Tryckt i *Universitätszeitung Greifswald*, nr 14, 1991, s 4-5.
- Ernst-Moritz-Arndt-Universität, [1991c], "Empfehlung der Ehrenkommission betreffend: Frau Prof. Dr. Brigitte Stepanek". Skrivelse daterad 20/8 1991.
- Felfe, E. [1991], "Juristische Gesichtspunkte zum Verfahren vor der Ehrenkommission und zu angekündigten drastischen Personalreduzierungen an der Universität". Skrivelse daterad 17/6 1991.
- Der Kultusminister des Landes Mecklenburg-Vorpommern, [1991], "Ordentliche Kündigung Ihres Arbeitsverhältnisses". Skrivelse VII 320 till B Stepanek, daterad 21/11 1991.
- Stepanek, B. [1991], Skrivelse till hederskommissionen ("Ehrenkommission") vid Greifswalds universitet, daterad 16/10 1991.
- Universitätszeitung Greifswald*, [1991], "Änderungen der Verfahrensordnung für die Ehrenkommission". Nr 18, s 3.